

3. *Menchinskaya, N.A.*(2009). Problems of learning and mental development of the schoolboy: fav. psych. Moscow: Pedagogical Society [in Russian].
4. *Poznyak, T.M.* (2013) № 114. *Development of creative abilities of the person.* - Chernihiv: Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. TG Shevchenko [in Ukraine].
5. *Safronova, S.A.*(2016- No. 7 July) Features of formation of divergent thinking of older adolescents .Scientific and methodical electronic magazine "Concept". [Electronic resource: <https://e-concept.ru/2016/16148htm>] [in Ukraine].
6. *Simonenko, S.M. & Ivanyuta O.V.* (2003). Development of visual thinking of adolescents. Odessa: PNC APN [in Ukraine].

Rozina I. V. Psychological peculiarities of the program creation for divergent thinking development boost in teenagers within the conditions of recreation. The aim of the article was to study peculiarities of development of divergent thinking in the teenage years and the elaboration of the program for the boost of divergent thinking in children of this age. The actuality of the research is connected with the necessity of further theoretical and practical development of creative potential. The problem of creativity each year becomes more and more actual and requires much thorough research, in particular, the development of the complex program that includes the system of training exercises for divergent thinking development boost in the teenage years within the conditions of recreation. Theoretical analysis of the contemporary approaches in Psychology to the study of peculiarities of divergent thinking development in the adolescence is represented in the article. The results of the empirical research which is focused on the diagnostics of divergent thinking in teenagers are reviewed. The program for psychological training and development of divergent thinking in teenagers within the conditions of recreation has been elaborated. Focus areas of work of the psychological training for development of divergent thinking in teenagers are: development of verbal and nonverbal creativity; raising self-esteem; easing emotional tension; development of initiative and activity. During the training the following forms and methods were used: group work; individual work; among the psycho-correctional methods there were elements of art-therapy, fairytale therapy, psychogymnastics, elements of communicative training.

Keywords: thinking, divergent thinking, verbal and nonverbal creativity, training, teenage years.

Отримано 02.12.2019

УДК 159.9.072:378.146

*Симоненко Світлана Миколаївна,
Лебединський Едуард Броніславович*

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Симоненко С.М., Лебединський Е.Б. Психологічні особливості взаємозв'язку інтелектуально-творчого та мотиваційно-особистісного компонентів творчого потенціалу у старшокласників. В статті розкриваються особливості взаємозв'язку інтелектуально-творчого та мотиваційно-особистісного компоненту в структурі творчого потенціалу старшокласників. Розглядається поняття творчого потенціалу, як провідної характеристики здатності особистості до творчого самовираження і самореалізації. Розкрита структура творчого потенціалу, в яку входять: інтелектуально-творчий, мотиваційно-

особистісний та емоційно-вольовий компоненти творчого потенціалу особистості школяра. Показано, що головним джерелом розвитку особистості школяра є творчий потенціал, а провідним мотивом – прагнення до самоактуалізації і самореалізації. Доведено, що сенситивними періодами для розвитку творчого потенціалу та його структурних компонентів є підлітковий і юнацький вік. Важливим для розвитку творчого потенціалу досліджуваних є високий рівень мотивації самовизначення і самовдосконалення, що впливає на оволодіння старшокласниками новими навичками пізнання нового та особистісне зростання. Розглядаються особливості розвитку творчого потенціалу у старшокласників, що відпочивають в рекреаційному закладі Український Дитячий Центр «Молода гвардія». Показано, що саме рекреаційний період як час відпочинку і відновлення фізичного і психічного здоров'я, є найбільш сприятливим для розвитку творчого потенціалу, самоактуалізації креативних здібностей особистості школярів. Розроблена програма розвитку творчого потенціалу у підлітків і старшокласників в умовах рекреації, яка передбачає психологічний супровід: проведення первинної діагностики, участь у тренінгових заняттях з розвитку структурних компонентів творчого потенціалу, проведення творчих майстерень, метою яких є розвиток у школярів нестандартного мислення, творчої індивідуальності та креативності.

Ключові слова: творчий потенціал, структурні компоненти, креативні здібності, вербальна креативність, візуальна креативність, мотивація, старший шкільний вік, рекреаційний період, програма розвитку.

Симоненко С. Н., Лебединский Э. Б. Психологические особенности взаимосвязи интеллектуально–творческого и мотивационно-личностного компонентов творческого потенциала у старшеклассников. В статье раскрываются особенности взаимосвязи интеллектуально-творческого и мотивационно-личностного компонента в структуре творческого потенциала старшеклассников. Рассматривается понятие творческого потенциала, как ведущей характеристики способности личности, к творческому самовыражению и самореализации. Раскрыта структура творческого потенциала, в которую входят: интеллектуально-творческий, мотивационно-личностный и эмоционально-волевой компоненты творческого потенциала личности школьника. Показано, что главным источником развития личности школьника является творческий потенциал, а ведущим мотивом – стремление к самоактуализации и самореализации. Доказано, что сенситивными периодами для развития творческого потенциала и его структурных компонентов являются подростковый и юношеский возраст. Рассматриваются особенности развития творческого потенциала у старшеклассников, отдыхающих в рекреационном учреждении Украинский Детский Центр «Молодая гвардия». Под рекреационным периодом авторы рассматривают период организации жизни школьника, во время которого он восстанавливает (поддерживает, усиливает) свое психическое и физическое здоровье. Именно в течение этого периода он имеет возможность не только отдохнуть, набраться сил, оздоровиться, но и получить новые стимулы и наставления для своего саморазвития, переосмыслить определенные этапы своего жизненного пути, поставить перед собой новые задачи и открыть новые перспективы своей дальнейшей деятельности. Показано, что именно рекреационный период как время отдыха и восстановления физического и психического здоровья является наиболее благоприятным для развития творческого потенциала, самоактуализации креативных способностей личности школьников. Разработана программа развития творческого потенциала у подростков и старшеклассников в условиях рекреации, которая предполагает психологическое сопровождение: проведение первичной диагностики, участие в тренинговых занятиях по развитию структурных компонентов творческого потенциала, индивидуальную и групповую работу с психологом, консультирование педагогов-организаторов, проведение творческих мастерских, целью которых является развитие у школьников нестандартного мышления, творческой индивидуальности, креативности.

Ключевые слова: творческий потенциал, структурные компоненты, креативные способности, вербальная креативность, визуальная креативность, мотивация, подростковый возраст, рекреационный период.

Вступ. Актуальність дослідження полягає у тому, що суспільство зацікавлено в творчих особистостях, адже вони створюють творчий продукт. Від «творчого потенціалу» сьогоденних школярів, його розвитку, буде залежати майбутнє нашої країни, в цілому суспільства завтрашнього дня. В наш час все більше уваги приділяється вивченню креативної особистості, її творчого потенціалу. **Метою** нашого дослідження є вивчення особливостей взаємозв'язку творчих та особистісних компонентів, зокрема, мотивації в структурі творчого потенціалу старшокласників.

Вихідні передумови дослідження. Теоретичний аналіз літературних джерел показав, що в психологічній науці феномен «потенціал» розуміють як провідну характеристику спроможності людини, що становить її внутрішню, духовну енергію і діяльну позицію, спрямовану на творче самовираження, самореалізацію людських сутнісних сил. Сутність поняття «творчий потенціал» вказує на зв'язок особистості і творчості через її індивідуальні якості, мотиваційну структуру, ціннісні орієнтації, активність. Творчий потенціал розглядається як процес самореалізації особистості, у ході якого потенційні можливості опредметнюються у результатах діяльності, як категорійна форма творчої активності особистості (С. Л. Рубінштейн), як активне особисте ставлення до творчої діяльності.

В психології представлена значна кількість наукових праць, які присвячені проблемі розвитку креативності, креативного мислення, творчості, творчого потенціалу. Проблема творчого потенціалу розкривається в дослідженнях Д. Б. Богоявленської, Е. де Боно, А. В. Брушлінського, Л. С. Виготського, Дж. Гілфорда, Г. В. Готової, Р. М. Грановської, А. Б. Коваленко, А. Н. Лука, А. Маслоу, О. М. Матюшкіна, В. О. Моляко, А. І. Савенкова, С. М. Симоненко, П. Торренса, А. А. Хорошуна, О. Л. Яковлевої та інших. В зазначених та інших дослідженнях особлива увага приділяється виокремленню сутнісних характеристик творчого потенціалу особистості, розглядається структура та взаємозв'язок між основними складовими компонентами, принципами формування та розвитку.

Аналіз існуючих основних підходів до визначення структури творчого потенціалу дав можливість виокремити ряд властивостей, що об'єднують всі існуючі структурні моделі та характеризуються як базові компоненти. Виходячи із зазначеного, до структури творчого потенціалу ми відносимо: інтелектуально-творчий, мотиваційно-особистісний та емоційно-вольовий компоненти творчого потенціалу особистості школяра. Як зазначають науковці, розвиток творчого потенціалу забезпечується рядом факторів, серед яких виділяють біологічні передумови, особливу організацію психологічної діяльності творчої особистості, соціум та мікросоціум.

Сенситивними періодами для розвитку творчого потенціалу нами були виділені підлітковий та юнацький вік. Саме в підлітковому віці всі сторони

психіки активно розвиваються і перебудовуються, що проявляється в розвитку самосвідомості і самопізнанні, самоствердженні, виникненні рефлексії, усвідомленні своїх мотивів. Саме в цьому віці з'являється почуття дорослості, яке породжує потреби в нових засобах самовираження [10]. В результаті розгортання спілкування з підлітками на основі підтримки та прийняття їх емоційних проявів у них підвищується не тільки рівень розвитку творчого мислення і творчих проявів у різних галузях життєдіяльності, а й рівень інтелектуального розвитку, збільшується працездатність, зростає самоповага і почуття власної гідності, підвищується рівень самооцінки.

На відміну від підлітків, у яких широкі соціальні мотиви навчання пов'язані насамперед з умовами їх шкільного життя і змістом засвоєваних знань, у школярів старшого віку мотиви навчання починають втілювати їх потреби і прагнення, пов'язані з їхньою майбутньою позицією в житті і з їх професійною трудовою діяльністю. Старші школярі, насамперед, звернені в майбутнє, і все справжнє, у тому числі і навчання, виступає для них у світлі цієї основної спрямованості їх особистості. На думку А. М. Боброва, вибір подальшого життєвого шляху, самовизначення стають для них тим мотиваційним центром, який визначає їх діяльність, поведінку та їх ставлення до навколишнього [2].

На думку науковця [2] найбільш очевидні зміни, відбуваються в змістовій складовій самооцінки підлітків. Це пояснюється тим, що саме в цей період, досить короткий за своєю тривалістю, спостерігається різкий перехід від фрагментарного і недостатньо чіткого бачення себе до відносно повної, всеосяжної Я-концепції. Старшокласники при оцінці себе вже здатні охопити майже всі сторони власної особистості - їх самооцінка стає все більш узагальненою. Крім того, удосконалюються також і їхні судження щодо своїх недоліків.

Виклад основного матеріалу дослідження. В емпіричному дослідженні – відповідно до основної мети й завдань дослідження були визначені стратегія організації емпіричного дослідження та експериментальна вибірка, обрані конкретні методики дослідження. У дослідженні брало участь 150 старшокласників віком 16 років. В кожену групу входила однакова кількість досліджуваних.

В ході емпіричного дослідження була розроблена загальна методика дослідження структурних компонентів творчого потенціалу школярів. До її складу входили наступні методи: спостереження, аналіз продуктів діяльності, бесіда та конкретні методики: для діагностики творчих здібностей – методика П. Торренса (модифікований варіант М. О. Холодної), діагностика креативності за методикою Дж. Гілфорда, методика РАТ С. Медника, опитувальник для визначення креативності (Є.П.Ільїн); для діагностики особистісних характеристик – методика «Вивчення мотиваційної сфери» М. В. Матюхіної, методика самооцінки творчого потенціалу особистості та методика оцінки рівня творчого потенціалу особистості, проєктивні особистісні методики.

Для вивчення взаємозв'язків між структурними компонентами творчого потенціалу у старшокласників нами було проведено кореляційний аналіз між показниками за методиками діагностики креативності та методиками дослідження мотиваційної сфери старшокласників.

Таблиця 1

Показники кореляційних зв'язків між структурними компонентами креативності та мотиваційної сфери у старшокласників 16 років.

Показники	Мотив обов'язку та відповідальності	Мотив самовизначення та самовдосконалення	Мотив благополуччя	Мотивація престижу	Мотивація запобігання неприємностей	Мотивація змісту учіння	Соціальні мотиви, які закладені в учбову діяльність
Продуктивність (за методикою С.Медника)	0,25	0,31	0,20	0,16	0,15	0,25	0,12
Оригінальність (за методикою С.Медника)	0,55*	0,22	0,14	0,10	0,21	0,30	0,15
Унікальність (за методикою С.Медника)	0,33	0,22	0,21	0,20	0,26	0,24	0,27
Вербальна продуктивність (за методикою Дж.Гілфорда)	0,18	0,27	0,31	0,24	0,19	0,28	0,25
Вербальна оригінальність (за методикою Дж.Гілфорда)	0,31	0,52*	0,32	0,23	0,14	0,24	0,26
Гнучкість (за методикою Дж.Гілфорда)	0,29	0,20	0,10	0,23	0,26	0,66*	0,24
Невербальна продуктивність (за методикою Дж.Гілфорда)	0,30	0,47*	0,17	0,14	0,15	0,20	0,23
Невербальна оригінальність (за методикою Дж.Гілфорда)	0,44*	0,51*	0,15	0,23	0,16	0,29	0,20
Невербальна гнучкість (за методикою Дж.Гілфорда)	0,17	0,20	0,18	0,22	0,14	0,24	0,20
Продуктивність (за методикою П.Торренса)	0,27	0,24	0,25	0,31	0,14	0,30	0,31
Конструктивна активність (за методикою П.Торренса)	0,27	0,25	0,14	0,30	0,18	0,21	0,32
Категоріальна гнучкість (за методикою П.Торренса)	0,19	0,25	0,30	0,34	0,19	0,65*	0,25
Візуальна оригінальність (за методикою П.Торренса)	0,46*	0,48*	0,17	0,21	0,21	0,19	0,14
Вербальна оригінальність (за методикою П.Торренса)	0,51*	0,51*	0,21	0,22	0,10	0,17	0,15

r – коефіцієнт Спірмена при $p < 0,05$

Статистично значущі зв'язки в роботах старшокласників 16 років виявлені між показниками мотивів обов'язку і відповідальності та вербальною оригінальністю (за методикою С.Медника) ($r=0,55$, при $p<0,05$), невербальною оригінальністю (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,44$, при $p<0,05$), вербальною оригінальністю (за методикою П.Торренса) ($r=0,46$, при $p<0,05$), візуальною оригінальністю (за методикою П.Торренса) ($r=0,51$, при $p<0,05$), тобто рівень розвитку оригінальності креативності є взаємозалежним з такими мотивами як мотиви обов'язку та відповідальності. Зв'язок є між показниками мотивів обов'язку і відповідальності та вербальною продуктивністю (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,18$, при $p<0,05$), невербальною гнучкістю (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,17$, при $p<0,05$), візуальною продуктивністю (за методикою П.Торренса) ($r=0,27$, при $p<0,05$), конструктивною активністю (за методикою П.Торренса) ($r=0,27$, при $p<0,05$), але він є незначущим.

Наявний зв'язок між показником мотивів самовизначення та самовдосконалення та структурними компонентами вербальної креативності (за методикою С.Медника) ($r=0,31$, $r=0,22$, $r=0,22$ при $p<0,05$), але цей зв'язок не є значущим, тобто мотиви самовизначення та самовдосконалення не достатньо впливають на рівень розвитку структурних компонентів вербальної креативності.

Статистично значущий зв'язок виявлено між показниками мотивів самовизначення і самовдосконалення та вербальною оригінальністю (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,52$), невербальною продуктивністю (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,47$), невербальною оригінальністю (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,51$), вербальною оригінальністю (за методикою П.Торренса) ($r=0,48$, при $p<0,05$), візуальною оригінальністю (за методикою П.Торренса) ($r=0,51$, при $p<0,05$), тобто при домінуванні мотивів самовизначення та самовдосконалення відбувається зростання рівня розвитку таких структурних компонентів вербальної та візуальної креативності як оригінальність та продуктивність у старшокласників-рекреантів 16 років.

Виявлено зв'язок між показником мотиву благополуччя та структурними компонентами вербальної креативності (за методикою С.Медника) ($r=0,20$, $r=0,14$, $r=0,21$ при $p<0,05$), структурними компонентами вербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,31$, $r=0,32$, $r=0,10$ при $p<0,05$), структурними компонентами невербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,17$, $r=0,15$, $r=0,18$ при $p<0,05$), структурними компонентами креативності (за методикою П.Торренса) ($r=0,25$, $r=0,14$, $r=0,30$, $r=0,17$, $r=0,21$ при $p<0,05$), тобто при домінуванні мотиву благополуччя буде відбуватися незначне зростання рівня розвитку структурних компонентів вербальної та візуальної креативності у старшокласників 16 років.

Зв'язок виявлено в роботах старшокласників 16 років між показником мотивації престижу та показниками структурних компонентів вербальної креативності (за методикою С.Медника) ($r=0,16$, $r=0,10$, $r=0,20$ при $p<0,05$), показниками структурних компонентів вербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,24$, $r=0,23$, $r=0,23$ при $p<0,05$), показниками структурних компонентів невербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда)

($r=0,14$, $r=0,23$, $r=0,22$, при $p<0,05$), структурними компонентами креативності (за методикою П.Торренса) ($r=0,31$, $r=0,30$, $r=0,34$, $r=0,21$, $r=0,22$ при $p<0,05$), але він не значущий.

Незначущий зв'язок виявлено між показником мотивації запобігання неприємностей та структурними компонентами вербальної креативності (за методикою С.Медника) ($r=0,15$, $r=0,21$, $r=0,26$ при $p<0,05$), структурними компонентами вербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,19$, $r=0,14$, $r=0,26$ при $p<0,05$), структурними компонентами невербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,15$, $r=0,16$, $r=0,14$ при $p<0,05$), структурними компонентами креативності (за методикою П.Торренса) ($r=0,14$, $r=0,18$, $r=0,19$, $r=0,21$, $r=0,10$ при $p<0,05$), тобто рівень розвитку структурних компонентів невербальної та вербальної креативності не залежить від домінування мотивації запобігання неприємностей у старшокласників 16 років.

Значущий зв'язок виявлено в роботах старшокласників 16 років між показниками мотивації змісту навчання та вербальною гнучкістю (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,66$, при $p<0,05$), категоріальною гнучкістю (за методикою П.Торренса) ($r=0,65$, при $p<0,05$), тобто є взаємозв'язок між такими структурними компонентами творчого потенціалу як категоріальна гнучкість та мотивація змісту навчання. Не значущий зв'язок виявлено між показником мотивації змісту навчання та структурними компонентами вербальної креативності (за методикою С.Медника) ($r=0,25$, $r=0,30$, $r=0,24$ при $p<0,05$), структурними компонентами вербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,28$, $r=0,24$ при $p<0,05$), структурними компонентами невербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,20$, $r=0,29$, $r=0,24$ при $p<0,05$).

Відсутній зв'язок в роботах старшокласників 16 років між показником соціальних мотивів закладених в учбовій діяльності та структурними компонентами вербальної креативності (за методикою С.Медника) ($r=0,12$, $r=0,15$, $r=0,27$ при $p<0,05$), структурними компонентами вербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,25$, $r=0,26$ при $p<0,05$), структурними компонентами невербальної креативності (за методикою Дж.Гілфорда) ($r=0,23$, $r=0,20$, при $p<0,05$), структурними компонентами креативності (за методикою П.Торренса) ($r=0,31$, $r=0,32$, $r=0,25$, $r=0,14$, $r=0,15$ при $p<0,05$), тобто домінування соціальних мотивів, що закладені в учбову діяльність не впливають на рівень розвитку вербальної та візуальної креативності старшокласників 16 років.

Висновки, обговорення, програма розвитку і подальші перспективи.

Узагальнення результатів дозволяє визначити, що у віці 16 років серед структурних компонентів творчого потенціалу найбільш взаємопов'язаними є мотиви обов'язку і відповідальності, мотиви самовизначення і самовдосконалення, самовираження і самоствердження, мотиви змісту навчання та вербальна і візуальна оригінальність, категоріальна гнучкість і продуктивність.

Потреба старшого школяра у самовизначенні, в творчому самовираженні, в реалізації власної індивідуальності пов'язана з вираженим прагненням до значущості власної особистості в різних її проявах: значимість для інших (прагнення до престижу, слави, почесей, поваги); значимість для себе

(прагнення до самореалізації, до творчості); значимість в собі (прагнення до самотворення, самоцінності, самовдосконалення). Ми погоджуємося з О. Ю. Яцковою, що дедалі більше прагнення до особистісної значущості, стійка система інтересів, зрілість цілей діяльності та установка на творчі способи їх здійснення, інтенсивний розвиток рефлексії та вольових процесів, підвищена емоційність та самостійність визначають специфіку відношення до творчої активності старших школярів. [10] Інший дослідник Л.В. Єршова вказує на те, що саме завдяки творчості у старшокласників розвивається здатність до саморефлексії. Якщо творчі школярі при реалізації власних можливостей основну увагу приділяють внутрішньому самобудуванню, прагнуть перетворювати діяльність на основі її самоаналізу (мотивів, цілей, цінностей), то звичайні старшокласники в якості основного вибирають зовнішній критерій - зміна ситуації, думка оточуючих, для них найбільш характерно самоствердження для інших, з метою задоволення прагнення «звернути на себе увагу», «отримати високу оцінку», завоювати «лідуючі позиції в групі». [10]. В роботах таких науковців, як: В.М.Дружинін, О.Я.Пономарьов, Шост Ю.В., В.С. Юркевич виділено фактори, які заважають розвитку творчого потенціалу школяра, а саме прагнення до успіху; конформність; регламентація поведінки, сумніви, фантазії; жорсткі статеві стереотипи; висока готовність до змін власної думки; прагнення бути схожим на авторитет [9].

В ряді досліджень [4;5;7;8] встановлено, що економічні та соціальні статуси родини (матеріальне благополуччя, культурні традиції та інше) не мають зв'язку з творчими здібностями. Але визначено, що для розвитку творчих здібностей велике значення має зміна місця проживання, творчий стиль життя батьків, інтерес до якоїсь справи. Так, соціум та мікросоціум є найбільш сприятливими умовами прояву творчих здібностей. Також, найсприятливішими умовами для розвитку творчих здібностей для дитини є рекреаційний період.

Серед задач рекреації найбільш важливою є зняття психічного та фізичної релаксації організмом та емоційно-психічного розвантаження.

Виходячи з того, що рекреаційне життя обмежене тимчасовим і просторовим інтервалом, воно потребує психологічного супроводу як цілеспрямованої діяльності, спрямованої на збереження та реабілітацію психічного здоров'я школярів, самоактуалізацію особистості школяра, розвиток творчого потенціалу (з урахуванням вікових особливостей та провідної діяльності в молодшому шкільному, підлітковому та юнацькому віці). Саме в Українському дитячому центрі "Молода гвардія" створенні всі умови для саморозвитку особистості школярів і збереження їх психічного здоров'я. Психологічний супровід рекреантів відбувається протягом всієї зміни, який передбачає діагностику; розвиток; формування; корекцію; реабілітацію та психологічне розвантаження дітей та молоді; виконання програм особистісного та творчого розвитку в рекреаційний (оздоровчий) період[7].

Аналіз результатів емпіричного дослідження щодо особливостей розвитку творчого потенціалу школяра дозволив розробити комплексну програму

му для розвитку творчого потенціалу школяра саме в умовах рекреації. Так, програма розвитку творчого потенціалу школяра повинна бути спрямована на розвиток цілісної особистості школяра, її інтелектуальних, мотиваційних, емоційно-вольових та ціннісних характеристик в творчій діяльності.

Як зазначено раніше, серед основних умов розвитку творчого потенціалу школярів є зміст творчої активності; створення творчого середовища; спрямованість формуючої роботи на розвиток творчої особистості школяра (за Д. Б. Богоявленською, А. А. Мелик-Пашаєвим, Г. В. Ожигановою, Я. О. Пономарьовим, Е. Л. Яковлевою). Враховуючи те, що однією з основних умов розвитку творчого потенціалу школярів є різноманітна творча активність (за Л. С. Виготським, С. Л. Рубінштейном, О. М. Леонтьєвим, Н. С. Лейтес, О. М. Матюшкіним), а діяльність в рекреаційному закладі є творчою. Для цього в УДЦ «Молода гвардія» передбачено проведення інтерактивних ігор, виступів, концертів. В дитячому центрі всі діти охоплюються обов'язково роботою в гуртках. Рекреанти відвідують протягом зміни творчі студії та беруть участь в реалізації творчих проєктів. Серед творчих майстерень основними є: «Орігамі», «Паперові витівки», «Канзаші», "Чарівний пензлик", "Країна бісеру", "Сувенірна майстерня", «Дитяча філокартія», «Чарівна стрічка», "Стилістика", «Всяка всячина», «Асамбляж», хореографічний гурток. Метою цих майстерень є розвиток у школярів образотворчих, художньо-конструкторських здібностей, нестандартного мислення, творчої індивідуальності, фантазії; розвиток здібностей до передачі образів, почуттів, думок, розкриваючи величезний потенціал кожної дитини; розвиток художніх навичок; розвиток креативності; розвиток творчих здібностей школярів, зокрема уміння уявляти, фантазувати, читати й самим виконувати схеми, шукати оптимальну форму та будову, пояснювати послідовність створення виробу, концентрувати увагу, дотримуватися чіткості й акуратності в роботі, знаходити кольорове вирішення.

Нами розроблено психологічні програми з розвитку творчого потенціалу підлітків та старшокласників, які спрямовані на вирішення наступних завдань: - розвиток прагнення до творчого саморозвитку підлітка та старшокласника; - сприяти усвідомленню школярами цінності креативних рис власної особистості, усвідомленню та реалізації школярами своєї унікальності та творчої індивідуальності; - формування емоційно позитивного ставлення до креативного процесу; - розвиток позитивного самоствавлення; - розвиток здібностей до генерування нестандартних шляхів рішення проблем в процесі колективного та індивідуального пізнавального пошуку; - актуалізація особистісних якостей (упевненість у собі, незалежність, рішучість, наполегливість при досягненні мети, здатність відстоювати свою думку, здатність до ризику); - розвиток вербальної та невербальної креативності.

При розробці програми розвитку творчого потенціалу школяра в умовах рекреації нами були використані наступні принципи:

Принципами побудови комплексу задач тренінгу є: 1) принципи діяльнісного підходу; 2) принципи стратегіально-семантичного підходу до дослі-

дження візуальної креативності (С. М. Симоненко); 3) принципи стратегіально-діяльнісного підходу (В. О. Моляко) щодо ускладнюючих умов при рішенні художньо-графічних задач; 4) принципи активізації креативності (Е. де Боно); 5) принципи розвивального навчання (О.М. Матюшкіна); 6) принцип активності та дослідницької діяльності; 7) принцип партнерського спілкування, тощо.

В тренінгових заняттях використані наступні методи: дискусія; міні-лекції; дивергентні задачі; лекції; рольові ігри; комунікативні ігри; метод рішення творчих задач; метод проектів; психогімнастичні та корекційні вправи; методи арт-терапії та тілесної терапії; рефлексія.

Розроблена психологічна програма з розвитку творчого потенціалу розрахована на підлітків і старшокласників. Тренінг складається з 7 занять, тривалість кожного 80-120 хвилин. Тренінгові заняття проводяться в групі 12-15 рекреантів 3 рази на тиждень. Кожне заняття починається з пояснення, далі представлено опис завдань, які складають структуру даного заняття. Завдання розроблені за єдиною схемою: процедура проведення вправи, її психологічний зміст, пояснення, в деяких завданнях використовуються приклади для виконання. Послідовність занять побудована за принципом системності в пред'явленні матеріалу і правил організації розвиваючого тренінгу.

Перспективним у подальших дослідженнях має бути розширення програм роботи психологічної служби з розвитку творчої самореалізації старшокласників в умовах рекреаційних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бадмаева Н. Ц.* Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: Монография / Н.Ц. Бадмаева. – Улан-Удэ: Издательство ВСГУТУ, 2004. – 280 с.
2. *Бобров А. Н.* Психологическое сопровождение развития креативности в юношеском возрасте / Учебное пособие. Ставрополь. 2004 – 47 с.
3. *Крайг Г.* Психология развития / Г. Крайг – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 992 с.
4. *Лебединский Э. Б.* Структурные компоненты творческого потенциала и их развитие в подростковом возрасте в условиях рекреации / Э.Б. Лебединский // KazNU Bulletin. Psychology and sociology series. – 2015. – №4 (55).–С.264–271.
5. *Моляко В. О.* Прояви інтелектуальних та творчих здібностей у дітей / В.О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – №6. – С. 3-9.
6. *Симоненко С. М.* Психологія візуального мислення: стратегіально-семантичний підхід / С.М.Симоненко – Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. – 320 с.
7. *Симоненко С. Н.* Рекреационная психология детства: достижения и перспективы / С.Н.Симоненко, Е.Н.Грек, Е.Н.Костюнина, И.В.Леженко // Наука і освіта. – 2014. – № 12.СХХІХ – С. 1-7.
8. *Симоненко С. М., Лебединський Е. Б.* Творчий потенціал особистості школяра: досвід дослідження та розвитку в умовах дитячого рекреаційного закладу «Молода гвардія» // «Наука і освіта», № 9, 2016. – С. 7-12.
9. *Шост Ю. В.* Психологические условия развития творческого потенциала интеллектуально одаренных подростков: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. псих. наук.: 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / Ю.В.Шост – Нижний Новгород, 2008. – 26 с.
10. *Яцкова О. Ю.* Влияние формирования творческого потенциала на развитие личности старшеклассника [Текст] / О. Ю. Яцкова // Молодой ученый. — 2011. — №12. Т.2. — С. 162-165

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Badmaeva N. Tc. Vliianie motivatsionnogo faktora na razvitie umstvennykh sposobnosti: Monografiia / N.Tc. Badmaeva. – Ulan-Ude: Izdatelstvo VSGTU, 2004. – 280 s.
2. Bobrov A. N. Psikhologicheskoe soprovozhdenie razvitiia kreativnosti v iunosheskom vozraste / Uchebnoe posobie. Stavropol. 2004 — 47 s.
3. Kraig G. Psikhologiiia razvitiia / G. Kraig – SPb.: Izdatelstvo «Piter», 2000. – 992 s.
4. Lebedinskii E. B. Strukturnye komponenty tvorcheskogo potentsiala i ikh razvitie v podrostkovom vozraste v usloviiakh rekreatcii / E.B. Lebedinskii // KazNU Bulletin. Psychology and sociology series. – 2015. – №4 (55).–S.264–271.
5. Moliako V. O. Proiavy intelektualnykh ta tvorchykh zdibnosti u ditei / V. O. Moliako // Obdarovana dytyna. – 2004. – №6. – S. 3-9.
6. Symonenko S. M. Psykholohiia vizualnoho myslennia: stratehialno-semantychnyi pidkhid / S.M.Symonenko – Odesa: PNTs APN Ukrainy, 2005. – 320 s.
7. Simonenko S. N. Rekreatcionnaia psikhologiiia detstva: dostizheniia i perspektivy / S.N.Simonenko, E.N.Grek, E.N.Kostiunina, I.V.Lezhenko // Nauka i osvita. – 2014. – № 12.SKhKhIKh – S. 1-7.
8. Symonenko S. M., Lebedynskiy E. B. Tvorchy potentsial osobystosti shkoliara:dosvid doslidzhennia ta rozvytku v umovakh dytiachoho rekreatsiinoho zakladu «Moloda hvardiia» //«Nauka i osvita», № 9, 2016. – S. 7-12.
9. Shost Iu. V. Psikhologicheskie usloviia razvitiia tvorcheskogo potentsiala intelektualno odarennykh podrostkov: avtoref. dis. na soiskanie uchen. stepeni kand. psikh. nauk.: 19.00.07 «Pedagogicheskaiia i vozrastnaiia psikhologiiia» / Iu.V.Shost – Nizhnii Novgorod, 2008. – 26 s.
10. Iatckova O. Iu. Vliianie formirovaniia tvorcheskogo potentsiala na razvitie lichnosti starsheklassnika [Tekst] / O. Iu. Iatckova // Molodoi uchenyi. — 2011. — №12. T.2. — S. 162-165

Symonenko S. M., Lebedynskiy Ye. B. Psychological peculiarities of interrelationship of intellectual and creative and motivational and personal components of the creative potential of the high school students. The article is concerned with the peculiarities of the interrelation of intellectual and creative and motivational and personal component in the structure of the creative potential of the high school students. The concept of creative potential as a leading characteristic of the ability of personality for creative self-expression and self-realization is considered. The structure of creative potential, which includes: intellectual and creative, motivational and personal and emotional and volitional components of creative potential of personality of the student is revealed. It is shown that the main source of the development of the student's personality is creative potential, and the main motive is the desire for self-actualization and self-realization. It is proved that sensitive periods for the development of the creative potential and its structural components are age of adolescence and teen-age. Analysis of the results of the study revealed that the development of the motivational sphere of high school students is dominated by such motives as: motives of self-determination and self-improvement, motive of well-being, motivation of the content of studying, motives of duty and responsibility. Summarizing the results allows us to determine that at the age of 16, the most interrelated among the structural components of creative potential are motives of duty and responsibility, motives of self-determination and self-improvement, self-expression and self-affirmation, motives of studying content and verbal and visual originality, categorical flexibility and productive efficiency. Summarizing the results allows us to determine that at the age of 16, the most interrelated among the structural components of creative potential are motives of duty and responsibility, motives of self-determination and self-improvement, self-expression and self-affirmation, motives of studying content and verbal and visual originality, categorical flexibility and productive efficiency. High level of motivation of self-determination and self-improvement, which influences the acquisition of new skills and personal growth by the high school students, is important for the development of the creative potential of the persons under investigation.

Features of the development of creative potential of high school students resting in the recreational institution Ukrainian Children's Center "Young Guard" are considered. It is shown that the recreational period, as time of rest and restoration of physical and mental health, is the most favorable for the development of creative potential, self-actualization of creative abilities of the personality of students. The program of the development of creative potential of teenagers and high school students in the conditions of recreation, which provides psychological support: carrying out primary diagnostics, participation in training sessions on the development of structural components of creative potential, conducting creative workshops aimed at the development of students of non-standard thinking, creative individuality and creativity.

Keywords: creative potential, structural components, creative abilities, verbal creativity, visual creativity, motivation, high school age, recreational period, development program.

Отримано 25.11.2019

УДК 159.92.27

Терещенко Марія Вікторівна

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ГОЛОВНИХ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Терещенко М. В. Основні проблеми розвитку сучасних гендерних уявлень дітей дошкільного віку в умовах головних інститутів соціалізації. Стаття присвячена розгляду основних сучасних уявлень про маскуліність та фемініність. Піднімається питання про рівність між чоловіком і жінкою. Найбільш поширені гендерні уявлення засвоюються ще в дитинстві завдяки основним інститутам соціалізації, які описані в статті. Завдяки цим інститутам формується гендерна ідентичність, яка проходить свої стадії. Для розвитку позитивних і гармонійних гендерних уявлень дуже важливо, щоб брали участь і чоловік, і жінка. Проте, у зв'язку з масовою відсутністю батька у житті дітей, дослідники говорять про «кризу батьківства». Важливу роль у розвитку гендерних уявлень відіграє також наявність братів і сестер, досвід спілкування з педагогами дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: гендерні уявлення, гендерні стереотипи, маскуліність, фемініність, ідентифікація, гендерна ідентичність, інститути соціалізації.

Терещенко М. В. Основные проблемы развития современных гендерных представлений детей дошкольного возраста в условиях главных институтов социализации. Статья посвящена рассмотрению основных современных представлений о маскулинности и феминности. Поднимается вопрос о равенстве между мужчиной и женщиной. Наиболее распространенные гендерные представления усваиваются еще в детстве благодаря основным институтам социализации, которые описаны в статье. Благодаря этим институтам формируется гендерная идентичность, которая проходит свои стадии. Для развития позитивных и гармоничных гендерных представлений очень важно, чтобы принимали участие оба родителя. Однако, в связи с массовой безотцовщиной исследователи говорят о «кризисе отцовства». Немаловажную роль для развития гендерных представлений играет наличие братьев и сестер, опыт общения со сверстниками, с педагогами учреждения дошкольного образования.

Ключевые слова: гендерные представления, гендерные стереотипы, маскулинность, феминность, идентификация, гендерная идентичность, институты социализации.